

SKYTTEN PAA AUNSBJERG
 GUILLAUME DE MARTONNIÈRE – WILHELM JOHANSEN
 Af *Hector Boeck.*

Tegning til Monument paa Skyttens Grav paa Vium Kirkegaard af Domarkitekt *Lønborg-Jensen*, bekostet af Godsejer *P. de Neergaard*, Aunsbjerg.

I sit Værk »Steen Blichers Livs Tragedie i Breve og Aktstykker«, II. Bind (1904), Side 134—138, udtaler Jeppe Aakjær, at Skytten ser ud til at være en god Dansker, der i Vium Kirkebogs Dødsregister nemlig benævnes som *Wilhelm Johansen*; det franske Navn *Guillaume de Martonniere* nævnes indesteds, ligesaalidt som *Barnets og Hustruens Død*; hellerikke Kirkebogen i Sjørslev ved noget om det *Hastværksbryllup* med Skytten og *Mette Kjeldsdatter*, som Blicher vil have »bivaanet« der i Kirken. Hvad der kendes til ham, indskrænkes til hans ulykkelige Død, hvorom Præsten *Niels Blicher* (*Steen Blichers Fader*) meddeler saaledes i Vium Sogns Kirkebog for 1791: »Onsdagen den 24. August begravet Skytten *Wilhelm Johansen* fra Aunsbjerg, som fandtes død under sin Hest paa *Colonien Steendalsgaards Mark*, og, som efter *Syns-Forretning* og *Amtmandens Erklæring* blev jordet, da han var fundet den

20de og formodentlig styrtet den 19de — 63 Aar gl.« —
 Saavidt Jeppe Aakjær. En Tildragelse i 1911 kaldte Skyttens
 Navn frem igen.

Den 25. Juli 1911 døde i Vium Gaardejer Jens Chr. Dam (f. smstds. 29. Sept. 1876) og skulde begraves paa Kirkegaarden. Under Gravens Opkastning 10 m Nordvest for Kirketaarnet stødte Graver Niels Steffensen¹ uformodet paa en frisk Fyrretræskiste i den stive Lerjord. Kisten stod til venstre og noget skraat for Linien Øst-Vest og afskar saaledes et Stykke af den venstre Fodende af Gaardmandens Grav. For at skaffe Plads, huggede Graveren derfor med en Økse Hul paa Midten af Kisten og bemærkede gennem den fremkomne Aabning en grøn Klædes-Jægeruniform med en Række store Malmknapper paa Kjølens venstre Side og 4 mindre, lignende Knapper paa tværs af venstre Ærmes nederste Del. Han afrev Ærmeknapperne og 6—7 af de store Brystknapper og stak dem til sig. Lidt Stof fulgte herved med af det mørnede Tøj. Han var klar over, at det var »Skytten«, han var stødt paa. Man vidste i Folkemunde, at denne var begravet paa Kirkegaarden, men ikke hvor. — Blichers Beretning om Stedet passer saaledes nøje. — Ved at stikke Haanden ned i den venstre Kjolelomme fandtes en drejet Tobaksdaase af Træ med Skruelaag, halvt fyldt med gulnet Tobak, samt et lille Fyrtøj, der lagdes tilbage. Ved Skyttens Side laa en middelstor Tobakspibe med Hornspids med Knopper og Hesthaarsslange, vistnok med Merskumshoved, som ikke berørtes. Uniformen laa temmelig fladt paa Kistebunden, som det syntes ganske ubeskadiget over Skelettet, som ikke bemærkedes. Skytten havde da hvilet i sin Grav i 120 Aar.

Knapperne havde Graveren senere givet bort til Bekendte, og en Dag i 1925 kom en af de store (senere en anden) Godsejer P. de Neergaard paa Aunsbjerg i Hænde. I Betragtning af den historiske Interesse, Skytten ved Blichers Fortælling har for Herregaarden, lod Godsejeren Knappen opsætte i en Sølvindfatning paa den ene af Spisestuedørenes Ramme med Inskription: »En Uniformsknap tilhørt Skytten paa Aunsbjerg, Guillaume de Martonnière«. Her taler den sit stumme Sprog fra Etatsraad Steen de Steensens Tid under Egebjælkeloftet med Gaardens Ejerliste fra det 13. Aarhundrede til Nutiden, paamalet Loftsbjælkerne, og indeholdende Ejernes med Koners Vaabner og Navne samt Aars- tal for Ejertiden, udarbejdet af Lensbaron H. Berner-Schilden-Holsten.

Skyttens Grav har Godsjer de Neergaard nu faaet fredet, og ved den opsættes en Gravtavle i Datidens Stil. Gravfundet er for- længst rygtedes, og Turister eftersøger Graven.

¹ Dennes Beretning 11. Juli 1933 til Forf.

Efter Blichers Fortælling var Skytten af Etatsraad de Steensen sendt til Alheden for at skyde Urfugle. Da han denne Dag og den følgende ikke var vendt tilbage, og da han anden Dags Aften og følgende Formiddag forgæves var eftersøgt af et Par udsendte Folk, var Etatsraaden urolig herover selv redet ud med Forvalteren og to Skovfogeder. Undervejs hørtes i Retning af Stendalsgaard, der som nu dengang var Skovridergaard, en Hunds ynkelige Tuden. Ved at ride efter Lyden i Retning af det stærkt kuperede Terrain Vest for Skovridergaarden, hvor der til Nyplantninger var gravet Huller, fandtes Skytten liggende »foran« Hesten, begge døde, Hesten med Saar i Bringen, Hunden ved Skyttens Side. Skyttens Lig lugtede allerede stærkt i den varme Augustdag, og Bønderne vægrede sig ved at lægge Skytten i den fremskaffede Kiste, frygtagtige for den haarde Franskmand. Steensen lagde da selv sin gamle tro Tjener i Kisten, og denne kørtes til Vium Kirkegaard og nedsattes i aaben Grav, da Steensen fastholdt, at Skytten var faldet for en Krybskyttes Skud, der havde ramt Hesten. I fire Dage stod Kisten her, indtil Begravelsen besluttedes af Myndighederne.² Hesten jordedes paa Toften ved Aunsbjerg. Den udmattede, trofaste Hund Vagtel slæbte sig ud til Graven og døde her uden at have taget Næring til sig. Forgæves søgte Blichers Fader at trøste Skyttens Enke, der om Aftnerne sad ved Kirketaarnets Fod med sin Sorg, og døde inden en Maaned efter, som Blicher fortæller.

Om Skytten har Blicher iøvrigt fortalt, at han, den unge Franskmand, efter en Duel fulgte General F r. v. N u m s e n, Randers-Dragonernes senere Chef, under dennes Deltagelse paa franskøstrigsk Side i Syvaarskrigen og kom med denne til Danmark. Derefter var han i Tjeneste hos den strenge Landsdommer F r. d e S c h i n k e l paa Hald, fra hvem han kom til dennes Svoger, den milde Etatsraad S t e e n d e S t e e n s e n paa Aunsbjerg. I den sidste Periode indtræffer Mordet paa den unge Pige fra Tem ved Silkeborgskovene, hvortil Aunsbjerg Gods dengang strakte sig mod Syd, Skyttens hastige Giftermaal med den unge Stuepige paa Aunsbjerg, M e t t e K j e l d s d a t t e r, og kort efter hans tragiske Død.

Den 24 aarige Rytterofficer Numsen havde efter Marchal S o u b i e s e s Rapport udmærket sig ved Münster i 1761. To Aar senere er han ansat som Generaladjutant hos General S a i n t G e r m a i n, der førte den danske Hær 1762 under Felttoget i Mecklenburg mod Russerne, 1763 blev han Oberstløjtnant ved Slesvigske Kyrasserregiment og først i September 1771 tiltræder

² Foged-Protokol for 1791 og tidligere Aar mangler i Landsarkivet i Viborg, hvorfor intet vides om Synsforretningen.

han i Fredericia som Chef for Jydske Rytterregiment, der Aaret efter forlagdes til Randers. Skytten er da 44 Aar og kan endnu som hvervet Soldat have tjent ved Regimentet. Men sættes hans Tjeneste hos Numsen i Frankrig til at begynde ved Aar 1760, er han da allerede 32 Aar gammel. Navnet de Martonnière kendes ikke i de franske Adelsleksika, og man begynder at hælde til den Anskuelse, at Skytten har fulgt Numsen som dansk Rytter eller Officerstjener.

Et Ønske om at finde Skytten under sit franske Navn i Folketællingen af 1769 maa opgives, da dennes Lister er tilintetgjort. Men Folketællingen 1787 hjælper; dog her træffer vi ham i Elsborg Sogn i Lysgaard Herred under det danske Navn Wilhelm Johansen, Madfader, 58 Aar gl., Husmand og Skytte under Aunsbjerg; Hustruen hedder Ingeborg Andersdatter, er 34 Aar gl., begge er i første Ægteskab, og der anføres her tre Døtre, Anne Cathrine (uden Efternavn) 14 Aar, Karen Wilhelmsdatter 9 Aar gl., og Ane Wilhelmsdatter 6 Aar gl., for de to sidstes Vedkommende med Bemærkning om, avlet i første Ægteskab. Den ældste Datter er da født omkring 1773, og Skyttens Hustru er saaledes ikke Mette Kjeldsdatter. Denne er Skovfogden paa Tejlgaarden ved Aunsbjerg Kjeld Nielsen³ yngste Datter og da kun 5 Aar gl. Hermed forsvinder Blichers Beretning om Skyttens hastige Bryllup med hende ud af Verden.

En Eftersøgning af Skyttens Dødsboskifte⁴ giver som Resultat hans hele Familie i Husmandsstedet i Elsborg. Her udførtes 19. Sept. 1791 lovlig Skifteforretning efter »Wilhelm Johansen | : som den 20de August sidde ved ulykkelig Hændelse, af et Bæst han var udredet paa i Herskabets Tjeneste, hvor han var, der faldt paa Hesten og begge tilsatte Livet :| og bemeldte efterladte Enke Ingeborg Andreasdatter, samt deres i Ægteskabet sammen avlede Børn, som ere: a) Een Datter Anne Chatrine 18 Aar, b) Een Søn Andreas 16 Aar, c) Johannes 14 Aar, d) Een Datter Karen 12 Aar, e) Een dito Anne 10 Aar, f) Een dito Christiane 8 Aar, og g) Een Søn Joseph 3 Aar gl.« Hans efterladte Hustru er fremdeles Ingeborg Andreasdatter, og der er ialt 7 Børn. Boet er fattigt. Hele Beholdningen opgøres til 21 Rd. 4 Mrk. 13 Sk., hvorimod findes Hæfte til Mølleren Jens Fogh i Højbjerg paa leveret Korn 8 Rd., til Niels Nielsen af Elsborg til Penge til Korn og anden nødvendige Ting, hun

³ Skovfogdens yngste Søn hedder Steen, opkaldt efter Etatsraaden, ligesom Datteren Mette er opkaldt efter Etatsraadinden. Den ældste Søns Navn er endnu bevaret ved den store Mergelgrav paa Aunsbjerg som »Jens Kjeldsens Grav«.

⁴ Skifteprot. for Aunsbjerg Gods 1784—1803, S. 60 (Landsark. i Viborg).

behøvede, 8 Rd. 1 Mrk. 2 Sk., til Mads Nielsen af Elsborg, som havde laant hende til Korn og Bistader 4 Rd., samt til Hr. Kloch af Elsborg for Skoleløn 1 Mrk., ialt 20 Rd. 2 Mrk. 2 Sk. Naar her til lægges Skifteomkostningerne 1 Rd. 3 Mrk., er Boet insolvent med 5 Skilling, der eftergaves Enken. De vigtigste Ejendele i Boet, foruden Fyrretræsbord med Krydsfod og 4 Stole, er et gammelt Ege-Skab, en Fyrtøjsbakke, en gl. Lysbakke, en Bilægger-Kakkellovn, et Klok-Viserværk, en gl. Ege-Halvkiste, en Ege-Dragekiste med Fyrretræsskuffer, en gl. Bøsse med Messingbeslag, afdødes Gangklæder, en grøn Klædes Kjole og Vest, et Par Manchester-Bukser, endvidere en sorthjelm et Ko og 2 gamle Bistader. Skyttens Jagtrekvisiter har været anbragt i hans Kammer paa Aunsbjerg.

Skyttens Enke var da 49 Aar gammel. Hendes snarlige Død, hvorom Blicher beretter, findes hverken i Sjørslev, Vium, Elsborg eller Højbjerg Kirkebøgers Dødsregistre. Hun maa da søges andetsteds. I Lægdsrullen for Silkeborg Amt for 1790 for Elsborg Sogn⁵ benævnes Skytten som »Wilhelm Skiøtte«, der var hans daglige Navn. Hans to Sønner, Joseph Wilhelmsen (2 Aar) og Johannes Wilhelmsen (11 Aar), begge af Elsborg, er indrulleret her, den yngste først. Skyttens ældste Søn er efter Skik ikke indrulleret. I Rullen for 1792 sammesteds er der til de to Sønner tilført Bemærkning om Indførsel i Skanderborg Amt efter Amtmandens Foranstaltning, og i Rullen der for 1793 ses de flyttet til Rye, ankommet fra Elsborg Sogn med Moderen Ingeborg Andreasdatter. Deres Fødested angives her som Palstrup (Herregaarden). Dennes Hovedkirke er Højbjerg med Anneks Elsborg. Moderen er altsaa flyttet til Rye (Gammel Rye), hvor hun formodentlig er hjemmehørende. I Lægdsrullen for Aarhus Amt 1795 er den ældste af disse Sønner flyttet fra Rye til det nærliggende Venge Sogn og ude at tjene som 16 aarig. Endnu nævnes hans Moder her, og Blichers Fortælling om hendes snartpaafølgende Død efter Mandens stemmer saaledes ikke. Hendes Giftermaal med Skytten maa efter det ældste Barns Fødsel ansættes til 1772. Dette bekræfter ogsaa Rye Kirkebog. Her anfører Præsten: »16de trin. [⁴/₁₀] trolovet Wilhelm Johansen af Rye og Ingeborg Andreasdaatter i Løgager. Forlovrernes Navne: Joen Joensen Skomager og Rhode i Rye.« Og kort efter i 1772: »³¹/₁₀ copulerede jeg Wilhelm Johansen og Ingeborg Andreasdaatter i Rye.« —

Her hører altsaa Blichers Udsagn om det hastige Bryllup hjemme. Pigen er kun 19 Aar, Skytten 44. Hun tjener muligvis da paa Aunsbjerg. Hun hører hjemme i Smaagaardene i Løgager, op til

⁵ Lægds Register for Dronningborg, Mariager, Silkeborg Amt 1789 og 1790 (Rigsark.).

Silkeborgskovenes vestlige Udløber, 1 Mil Nordvest for Tem og godt 2 fra Rye. Hendes Slægt har Natmandsblod i Aarene,⁶ formodentlig Efterkommere af forældreløse Soldaterbørn. I Løgager trolovede Præsten hende i Hjemmet faa Uger før Vielsen i Rye Kirke til Wilhelm Johansen af Rye — og hermed er Franskmanden borte. Skytten maa forstaas som født i Rye, maaske som Søn af en fransk Emigrant-Soldat. Da Kirkebogen for Rye Sogn først begynder 1762, kan Daaben ikke findes. Sandsynligvis hører han ogsaa til Natmandsslægt, selv om Blichers Beskrivelse af hans Ydre passer til en Franskmands. Han er født omkring 1728, paa en Tid, hvor adskillige Fransk mænd under den Store nordiske Krig var hvervede Soldater ved danske Regimenter.

Skyttens Tilstedekomst paa Aunsbjerg kan tidligst fastslaaes til 1782, da hans Datter Anna døbttes 4. trin. i Højbjerg Kirke, hvor senere de yngre Børn ogsaa døbttes. Tidspunktet passer med Blichers Fortælling. Hans Ophold paa Hald hos Schinkel kan ikke konstateres, men kan være rigtig. Efter Kirkebogen for Finderup, der begynder først 1777, er ingen af de ældre Børn døbt her. Dette udelukker dog ikke Muligheden for et kortvarigt Ophold hos »den gale Schinkel paa Hald«. Sandsynligvis har Skytten været Rytter under Numsen ved Slesvigske Kyrasserregiment, der fra 1763 havde Garnison i Randers, Aarhus og Horsens. 1734 havde Regimentet været ved Rhinen paa tysk Side mod Fransk mændene. Skyttens Fader kan da muligvis have tjent her. Har Skytten staaet ved Regimentet,⁷ er de ældste Børn fødte ved dette, men herimod taler det, at han ved sin Vielse ikke benævnes ved militær Stilling. Dog kan han paa dette Tidspunkt have været afskediget fra Regimentet.

Tilbage bliver da at undersøge den omtalte Mordsag, og om Skyttens Herkomst nævnes under denne i Justitsprotokollen. Mordet har fundet Sted, men allerede i 1786. I Justitsprotokol for Tyrstinge-Vrads Herreder Aar 1786—87, Blad 321 C, nævnes kun »Skytten paa Aunsbjerg, Wilhelm Johansen«, indkaldt 31. Januar 1787 til Forhør, uden anden Oplysning om ham. Sagen omhandler, at Søren Pedersen af Tem Sogn myrdede Maren Torbensdatter sammesteds, som han havde besvangret og nu vilde skaffe bort for at kunne gifte sig med en anden. Han blev halshugget. — Her passer altsaa Blichers Fortælling for saa vidt, hvad angaar Sagen, ikke paa Aar eller hvad angaar den unge Mette Kjeldsdatter, hvem Blicher omtaler som den, Morderen ogsaa havde be-

⁶ Meddelt af Arkivregistrator O. M. Hofman-Bang (Viborg).

⁷ Der findes ingen Lægdsruller i Rigsarkivet før 1789, ejheller Ruller eller tilstrækkelige Stambøger i Hærens Arkiv, hvorfor Konstatering af en militær Tjeneste udelukkes.

svangret og ønskede sig, men som Skytten ædelmodigt paatog sig Skylden for og ægtede.

Skytten er saaledes Wilhelm Johansen af Rye. Om Guillaume de Martonnière maa siges efter Jurisprudensen: Quod non in actis, non in mundo. Franskmanden eksisterer derfor ikke, Navnet har Blicher tildigtet Skytten.